

Petdeset let mednarodnega identifikatorja ISBN

Fifty years of the international identifier ISBN

Alenka Kanič

Oddano: 27. 7. 2017 – Sprejeto: 11. 9. 2017

1.04 Strokovni članek
1.04 *Professional article*
UDK 655.535.28(091)

Izvleček

Predstavljen je 50-letni razvoj mednarodnega standarda ISO 2108, ki vključuje natančen opis strukture mednarodnega identifikatorja ISBN, njegov namen in rabo ter poudari njegove prednosti. Pomembno je, da je to enkraten in stalen identifikator za monografske publikacije v vseh njihovih različicah. Omenjeni so sorodni identifikatorji, predstavljen je tudi nastanek in delovanje Slovenske agencije za ISBN. Analizirana je podatkovna zbirka slovenskih založnikov, ki lahko postane zanimiv vir za raziskovalce založništva v Sloveniji.

Ključne besede: *ISO 2108, ISBN, metapodatki, Slovenska agencija za ISBN, podatkovna zbirka slovenskih založnikov, zgodovinski pregledi*

Abstract

The development of the international standard ISO 2108 during the past 50 years is presented, as well as the detailed structure of the international identifier and its scope. The usage is described and explained, stressing its advantages and benefits. Particular importance is paid to the fact that it has to be the unique and persistent identifier of a monographic publication for any of its forms and manifestations, and some related international identifiers are discussed in this respect. The origin and history of the Slovenian National ISBN Agency are presented, its tasks and activities, including an analysis of the Slovenian Publishers' Directory database which proves to be a good source for further research in the field of publishing in Slovenia.

Keywords: *ISO 2108, ISBN, metadata, Slovenian ISBN Agency, Slovenian Publishers' Database, historical reviews*

1 Uvod

Mednarodna standardna knjižna številka je praznovala petdesetletnico svojega obstoja. Pravzaprav je težko reči, kdaj se je številka v resnici rodila, saj se razvoj takega mednarodnega identifikatorja ne zgodi od danes do jutri. Identifikator sprva ni bil mišljen kot mednarodni identifikator, njegovi začetki segajo daleč v leto 1965, ko je lastnik največje verige papirnic in knjigarn v Veliki Britaniji W. H. Smith oznanil, da bo z letom 1967 v svojih poslovalnicah prešel na računalniško poslovanje. V te namene je predlagal uporabo sistema standardnega številčenja knjig. K sodelovanju je povabil Gordona Fosterja (1921–2010), irskega inženirja računalništva, statistika in profesorja na London School of Economics ter častnega profesorja na Trinity College v Dublinu, bivšega vojnega veterana in strokovnjaka za dešifriranje, da bi s skupino Smithovih strokovnjakov razvil sistem enotnega označevanja knjig (Gordon Foster, 2017). Vendar je bila zamisel o označevanju knjig zanimiva tudi za širšo mednarodno skupnost in o tem so razpravljali leta 1966 v Berlinu na tretji mednarodni konferenci o raziskavah knjižnega trga in racionalizaciji v knjigotrštvu. Tam so ugotovili, da je prvi pogoj za učinkovit avtomatiziran sistem lahko le preprosta in enkratna identifikacijska oznaka za izdano enoto. Tudi v Združenih državah Amerike so razmišljali podobno, govorili so o narodnem in celo mednarodnem standardu za potrebe številčenja knjig (ISBN users' manual, 2001; Kanič, 2017).

2 SBN – standardna knjižna številka

Med tem časom je v Veliki Britaniji profesor Foster s svojo ekipo razvijal svoj sistem in je, kot je bilo predvideno, v letu 1967 podal svoje končno poročilo. Njegov sistem je temeljil na nizu devetih števk, ki so označevale založnika in naslov knjige ter so zajemale še kontrolno številko. Celoten niz so poimenovali standardna knjižna številka (SBN) (Gordon Foster, 2017; ISBN, 2017).

Primer standardne knjižne številke: SBN 582-10154-9

V Združenem kraljestvu so bili navdušeni in so sistem takoj sprejeli. To 9-mestno oznako so uporabljali celo do leta 1974, ko je bila že dalj časa v rabi tudi 10-mestna oznaka. Prva agencija za SBN je začela delovati pod okriljem založniškega podjetja J. Whitaker and Sons v Londonu. Navdušenje nad sistemom je bilo nalezljivo in vključila se je Mednarodna organizacija za standarde oziroma njen komitee TC 46 (Technical Committee 46), ki je najprej razpravljal o britanskem sistemu in nato ustanovil delovno skupino, katere vodstvo je zaupal Davidu Whitakerju, ki danes velja za očeta tega identifikatorja. Zaradi večjega števila sodelujočih

institucij tak mednarodni projekt seveda teče malce počasneje, zato sta se britanski shemi SBN že v letih 1968–1969 pridružili najprej ZDA in Kanada, sledili sta še Avstralija in Nova Zelandija, torej angleško govoreče države, nato pa so se jim pridružile še Francija, Danska in Švedska (ISBN Timeline, 2015). To torej ni bil več samo angloameriški sistem, zato se je ISO/TC 46 odločil, da iz 9-mestnega niza števk nastane zmogljivejša 10-mestna oznaka. Identifikacijskima oznakama za založnika in naslov knjige ter kontrolni številki so na začetku dodali še oznako za državo. Treba je bilo spremeniti tudi ime. Standardna knjižna številka (SBN) postane mednarodna standardna knjižna številka (ISBN) in od takrat ne spreminja več svojega imena. Posodablja se le še izrazoslovje v zvezi s standardom in identifikatorjem.

3 Razvoj standarda ISBN in drugih sorodnih standardov v povezavi s knjižničnim gradivom

Vsako delo Mednarodne organizacije za standarde in njenih komitejev se zaključí z objavo mednarodnega standarda. Prva izdaja mednarodnega standarda ISO 2108, ki pokriva področje mednarodne standardne knjižne številke, je bila objavljena leta 1970, od tedaj pa so sledile še štiri izdaje. Najbolj revolucionarna je bila četrta izdaja iz leta 2005, ko se je 10-mestna oznaka spremenila v 13-mestno in je obveljala pomembna odločitev, da je s tem identifikatorjem treba označevati tudi elektronske knjige. V letu 2016 je bila nato pripravljena že peta posodobljena izdaja standarda, ki podrobneje opredeljuje številčenje elektronskih knjig in pojasnjuje dileme v zvezi z njimi.

S prvo izdajo mednarodnega standarda je bila za njegovo nemoteno in pravilno delovanje ustanovljena Mednarodna agencija za ISBN s sedežem v Berlinu. Po letih uspešnega delovanja s pomočjo finančnih sredstev Pruske kulturne fundacije se je sedež agencije leta 2005 iz Berlina preselil v London, za članice sistema ISBN pa je bila uvedena letna članarina. Delo Mednarodne agencije za ISBN danes nadzira izvoljeni svet direktorjev, v prvih letih delovanja pa so to funkcijo opravljali prvopristopniki. To so bili profesorja Hans-Jürgen Ehlers in Robert Müller iz Nemčije, Emery Koltay in kasneje Michael Cairns iz ZDA ter že omenjeni David Whitaker. Vse te strokovnjake smo gostili v Ljubljani leta 1996, ko smo organizirali srečanje vodij nacionalnih agencij. Ti se namreč vsako leto srečujejo, izmenjujejo izkušnje in načrtujejo razvoj tega za knjigo pomembnega identifikatorja, ki ga sprejemajo tudi vsi knjižnični sistemi po svetu. Danes oznako ISBN uporabljajo v 200 državah in pokrajinah, pod vodstvom Mednarodne agencije za ISBN pa deluje že 151 nacionalnih agencij.

Po svetu so nacionalne agencije organizirane na različne načine. V državah z velikim knjižnim trgom praviloma delujejo samostojno ali v okviru različnih združenj, ki se tako ali drugače vsa ukvarjajo s knjigo (npr. Bowker v ZDA, MVB Marketing- und Verlagsservice des Buchhandels v Nemčiji, AFNIL Agence Francophone pour la Numérotation Internationale du Livre v Franciji), v manjših državah z manjšim knjižnim trgom pa so agencije praviloma del nacionalnih knjižnic (npr. Národní knihovna České republiky na Češkem ali pa Bibliothèque Nationale de Tunisie v Tuniziji, pa tudi pri nas). Glavne naloge delovanja Mednarodne agencije za ISBN, pa tudi nacionalnih agencij za ISBN, določa že standard in z vsako novo izdajo so te naloge bolj trdne in zavezujoče.

Mednarodnemu standardu za številčenje knjig se je leta 1975 pridružil standard ISO 3297 (ISSN – International Standard Serial Number) za označevanje serijskih publikacij in leta 1993 še standard ISO 10957 (ISMN – International Standard Music Number), ki velja za glasbene tiske, sicer pa v knjižnicah in knjigotrštvu poznamo še vrsto drugih mednarodnih identifikatorjev:

- ISTC – International Standard Text Code (ISO 21047);
- ISWC – International Standard Work Code (ISO 15707);
- ISNI – International Standard Name Identifier (ISO 27729);
- DOI – Digital Object Identifier (ISO 26324);
- ISAN – International Standard Audivisual Number (ISO 15706:2002 in ISO 15706-2);
- ISRC – International Standard Recording Code (ISO 3901).

4 Značilnosti in uporaba oznake ISBN

4.1 ISBN in črtna koda EAN

Leta 1980 je hitro in vsesplošno razširjeno računalniško branje črtnih kod privedlo do dogovora in sklenitve pogodbe o medsebojnem sodelovanju med organizacijama EAN (European Article Numbering) in UCC (Uniform Code Council), ki sta predhodnika GS1 (Global Standard 1), na eni strani ter Mednarodno agencijo za ISBN na drugi strani. Pri pretvorbi oznake ISBN je bila pred celotni niz desetih števk dodana še oznaka za t. i. »deželo knjig« (angl. bookland) 978- oziroma 977- in 979-, ki jih je velikodušno odstopil GS1. Kontrolna številka se je s tem začela preračunavati na novo. S pretvorbo oznake ISBN v črtno kodo EAN se je tako povečal pomen sistema ISBN kot mednarodnega sistema identifikacije znotraj vsesplošne sheme črtnih kod, ki jih nadzoruje GS1. Sodelovanje z GS1 se je leta 2007 še poglobilo, ko je stopila v veljavo četrta izdaja standarda ISO 2108, kjer je oznaka ISBN dosegla popolno ujemanje z GTIN (Global Trade Item Number).

Predstavniki GS1 je član sveta direktorjev agencije. Ob tem velja poudariti, da je bila knjiga prepoznana kot kulturna dobrina, zato je tudi GS1 ob strogem upoštevanju uporabe oznak ISBN te tri oznake za »deželo knjig« velikodušno, brez stroškov, odstopil v ta namen. Za enkrat imamo na voljo tri predpone 977, 978 in 979, ki bodo zadostovale za kar precej časa. Predpona 977 je namenjena ISSN-ju, predpona 978 ISBN-ju in predpona 979-0 ISMN-ju, preostanek predpone 979 pa ponovno ISBN-ju. Ko bodo izrabljene vse možnosti v okviru teh treh predpon, bo treba z GS1 ponovno sestiti za pogajalsko mizo.

4.2 Struktura oznake ISBN po ISO 2108:2005(E)

Danes je ISBN niz 13 števk, ki so razdeljene na pet elementov, od teh so trije elementi spremenljive dolžine; le prvi in zadnji element sta stalne dolžine:

- element s predpono GS1 (»dežela knjig«);
- element registracijske skupine (oznaka države);
- element registranta (oznaka založnika);
- element publikacije (oznaka naslova);
- kontrolna številka.

Niz vedno uvaja akronim ISBN, v deželah, kjer ne uporabljajo latinične pisave, se doda še ISBN v pisavi, ki je tam v uradni rabi.

Zaradi prijaznosti do uporabnika so oznake ISBN zapisane z vezaji ali presledki.

Npr.: ISBN 978-961-282-287-3 ali ISBN 978 961 282 287 3

Velja priporočilo, da založnik ISBN natisne na hrbet naslovne strani ali, če tam ni prostora, na dno naslovne strani, pa tudi na spodnji del zadnje platnice skupaj s črtno kodo in seveda na spodnji del ščitnega ovitka ali druge zunanje zaščite.

Slika 1: ISBN in črtna koda

Tudi pri elektronskih publikacijah se mora oznaka ISBN pojaviti na več različnih mestih: na naslovnem zaslonu, na prvem prikazanem zaslonu (laserski disk,

elektronske publikacije) ali na zaslonu, ki prikazuje naslov ali njegovo nadomestilo.

Pri vzgojnih in/ali izobraževalnih filmih, videoposnetkih in prosojnicah se mora oznaka ISBN pojaviti v najavni/odjavni špici in na embalaži, ki je sestavni del publikacije (npr. laserski disk, kasetna ali disketa).

4.3 Raba oznake ISBN po ISO 2108:2005(E)

Z oznako ISBN so označene monografske, vsebinsko zaključene publikacije z besedilom, pa tudi s slikami in ilustracijami. Po ISO 2108:2005(E) (2005) se te seveda pojavljajo v najrazličnejših oblikah, najpogosteje kot:

- tiskane knjige in brošure ter njihove druge pojavne oblike;
- publikacije v Braillovi pisavi;
- publikacije, ki jih založnik ne namerava redno dopolnjevati ali neomejeno nadaljevati njihovega izhajanja;
- zvočne knjige na fizičnih nosilcih ali na spletu;
- elektronske knjige na fizičnih nosilcih ali na spletu (za prenos (angl. downloading) ali pretakanje (angl. streaming));
- digitalizirane kopije tiskanih monografskih publikacij, če so namenjene trgu;
- publikacije na mikrooblikah;
- vzgojni in didaktični filmi, videoposnetki in prosojnice v vseh pojavnih oblikah;
- vzgojna ali didaktična programska oprema;
- publikacije na različnih medijih (kjer je besedilo poglavitna sestavina);
- posamezni članki ali posamezne številke določenega kontinuiranega vira (toda ne kontinuirani vir v celoti), če je te mogoče posebej nabaviti;
- knjige s področja umetnosti in knjige z ilustracijami, ki imajo naslovno stran in besedilo ob slikah;
- vse, kar lahko obravnavamo kot zaključeno publikacijo, kjer večino predstavlja besedilo in je namenjeno javnosti, vključuje lahko tudi gibljive slike in zvok;
- zemljevidi.

Ob tem seveda obstaja tudi seznam založniških proizvodov, ki niso upravičene do oznake ISBN, pač pa uporabljajo katerega od drugih mednarodnih identifikatorjev. Ta gradiva so:

- kontinuirani viri, obravnavani v celoti kot bibliografska entiteta (posamezni deli imajo lahko oznake ISBN) – tem je namenjena oznaka ISSN;
- intelektualna dela kot abstraktne entitete, npr. besedilna dela in druge abstraktne stvaritve intelektualne in/ali umetniške vsebine z besedilom, ki dobio oznako ISTC ali ISWC za glasbena dela;

- tiskano efemerno gradivo brez večje vrednosti in trajnosti, npr. propagandno gradivo in podobno;
- glasbeni tiski – zanje velja oznaka ISMN;
- grafični listi in grafične mape brez naslovne strani in besedila;
- osebni dokumenti (npr. elektronski življenjepisi ali osebne biografije);
- voščilnice;
- glasbeni zvočni posnetki – oznaka ISRC velja le za zvočne posnetke, ne pa tudi za njihove nosilce;
- personalizirane knjige, spominski albumi in rokovniki;
- programska oprema za kateri koli namen razen za vzgojo in izobraževanje;
- elektronske oglasne deske;
- elektronska pošta in druga elektronska korespondenca;
- igre.

Založniki pa so izredno inventivni in vedno znova izumljajo nove proizvode, zato so nacionalne agencije neprestano v stikih med sabo in z Mednarodno agencijo za ISBN v Londonu ter se neprestano posvetujejo o rešitvah in usklajujejo mnenja.

4.4 Prednosti oznak ISBN

Prednosti oznake ISBN so na različnih področjih neizmerne, saj ISBN enkratno in nezamenljivo identificira vsak naslov v njegovih različnih pojavnih oblikah (izdelkih) pri enem samem založniku ali isti naslov pri različnih založnikih. ISBN in drugi identifikacijski sistemi, ki so povezani s knjižničnim gradivom, so zlasti uporabni v založniških hišah, distribucijskih centrih, pri prodaji na debelo in na drobno, v centraliziranih servisih za knjižnice, v knjigarnah in knjižnicah. Prav zaradi tega, ker ISBN identificira gradivo, ki se v knjižnicah ohranja za vse večne čase, ISBN označuje en sam izdelek in ta ISBN se ne sme nikoli porabiti v povezavi s katerim koli drugim izdelkom. Nekatere rabe se pri vseh uporabnikih sistema prekrivajo, nekatere pa so značilne le za določene dejavnosti. Priročnik za uporabnike Mednarodne standardne knjižne številke (2006) natančno navaja, kje in zakaj se oznake ISBN uporabljajo:

V založniških hišah lahko ISBN uporabljajo zlasti za:

- zanesljivo identifikacijo dela od rokopisa do tiskarja;
- identifikacijo naslova v založniških katalogih in njihovih najavah;
- navajanje v tiskanih ali elektronskih seznamih;
- kontrolo zaloge;
- delno upravljanje in nadzor avtorskih pravic in nadomestil zanje;
- izvajanje naročil;
- računovodsko in blagajniško poslovanje;

- nadzor prodaje;
- vodenje statističnih podatkov;
- nadzor vračil.

V distribucijskih centrih in centraliziranih servisih za knjižnice ima ISBN podobno nalogo in se uporablja za:

- gradnjo bibliografskih podatkovnih zbirk;
- vodenje podatkov o razpoložljivih naslovih;
- elektronska naročila pri založnikih in posrednikih;
- nadzor zaloge;
- nadzor notranje logistike;
- računovodsko in blagajniško poslovanje;
- nadzor prodaje;
- upravljanje z vračili;
- izdelavo tematskih seznamov in katalogov.

V knjigarnah ISBN služi za:

- bibliografske poizvedbe;
- zasledovanje naslovov;
- elektronska naročila in prednaročila;
- upravljanje z zalogami;
- računovodsko in blagajniško poslovanje s končnim uporabnikom;
- elektronsko prodajo.

Tudi v knjižnicah se je ISBN odlično izkazal za:

- naročila;
- prevzemanje podatkov za lastne kataloge;
- pripravo tematskih seznamov;
- statistične podatke o izposoji;
- določanje nacionalne politike pravice izposojanja in avtorskih nadomestil;
- medbibliotečno izposajo;
- centralne kataloge.

4.5 Metapodatki

Oznaka ISBN pa ni sama sebi namen. Za oznako vedno stoji izdelek, ki ga natančneje opredeljujejo določeni podatki. Poleg nekaterih osnovnih bibliografskih podatkov, kot so naslov in avtorji, podatek o izdaji, založniku in letu izida ter podatek o knjižni zbirki, so to še pojavna oblika izdelka (tiskana ali elektronska oblika ter njegov fizični obseg), podatek o jeziku, državi izida, imprintu, natančnem datumu izida, ISBN-ju izdelka samega in ISBN-ju s to publikacijo povezane

druge sorodne publikacije, kot so naslovi v več zvezkih, naslovi z dodatki v obliki rešitev vaj ali priloženega zvočnega posnetka. Agencija te podatke zbira sama ali pa zbiranje zaupa za to delo usposobljeni ustanovi, npr. nacionalni knjižnici (Priročnik za uporabnike mednarodne standardne knjižne številke, 2014).

5 Kako pa pri nas?

Leta 1988 je k sistemu pristopilo večje število držav, med njimi tudi tedanja Jugoslavija, vlogo nacionalne agencije za ISBN pa je prevzel Jugoslovanski bibliografski inštitut, ki je več ali manj uspešno opravljal to nalogo vse do razpada Jugoslavije. Tedaj je na pobudo slovenskih založnikov Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani pri Mednarodni agenciji za ISBN in Centru ISSN s sedežem v Parizu sprožila postopek za ustanovitev slovenske nacionalne agencije za ISBN in slovenskega centra za ISSN. Mednarodna agencija za ISBN, tedaj s sedežem v Berlinu, nas je seznanila s pogoji sodelovanja, posredovati smo morali podatke o letni knjižni produkciji, pripraviti seznam založnikov. Vse smo začeli znova, uporabili smo podatke iz Slovenske bibliografije, saj iz Beograda nismo dobili nič. Lastni identifikator smo dobili maja 1992. Za ustanovitev nacionalne agencije za ISBN je moralo Ministrstvo za kulturo kot naš glavni financer dati soglasje in zagotoviti finančna sredstva za enega zaposlenega sodelavca, medtem ko je morala ustanovitev centra za ISSN podpreti vlada. Slovensko agencijo za ISBN smo dobili z majem 1992, nekaj kasneje pa še Center za ISSN. Obema se je, tokrat na pobudo založnikov glasbenih tiskov, v letu 1999 pridružila še agencija za ISMN. Danes vse tri agencije složno delujejo pod okriljem Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

5.1 Naloge nacionalne agencije za ISBN

Naloge vsake nacionalne agencije za ISBN, ki jih delno predpisuje že tudi standard ISO 2108, so po Priročniku za uporabnike mednarodne standardne številke (2014, str. 21) naslednje:

- zagotoviti nemoteno nudenje storitev vsem uporabnikom;
- izdajati registrantu monografske publikacije ali založniku izpiske o dodelitvi oznake ISBN ali oznake registranta;
- izgrajevati, upravljati in vzdrževati registre oznak ISBN, metapodatkov ISBN in upravnih podatkov v skladu z usmeritvami, ki jih je določila Mednarodna agencija za ISBN; naloge v zvezi z metapodatki ISBN so lahko zaupane določeni bibliografski agenciji, vendar tako, da so v skladu s temi določili;
- popravljati netočne oznake ISBN in metapodatke ISBN, če obstajajo dokazi o nedoslednostih ali netočnostih;

- nuditi podatke o oznakah ISBN in z njimi povezanih metapodatkih drugim registracijskim agencijam in uporabnikom sistema ISBN v skladu z usmeritvami, ki jih je določila Mednarodna agencija;
- zbirati in vzdrževati statistične podatke o svojih dejavnostih v zvezi z ISBN in o tem v dogovorjenih intervalih poročati Mednarodni agenciji za ISBN;
- spodbujati, izobraževati in usposablјati druge deležnike pri uporabi sistema ISBN v skladu z določili veljavne izdaje standarda ISBN;
- slediti usmeritvam ISBN in postopkom, ki jih je postavila Mednarodna agencija za ISBN v skladu z določili veljavne izdaje standarda ISBN.

5.2 Podatkovna zbirka slovenskih založnikov

Danes zajema podatkovna zbirka slovenskih založnikov 4103 članov (podatek z dne 30. junija 2017). Njihova struktura je zelo pisana, od tistih, za katere je to osnovna gospodarska dejavnost (467), do tistih, ki izdajajo samo občasno, predvsem kot samozaložniki. Založniki, za katere je to gospodarska dejavnost, se združujejo v Zbornici slovenskih knjižnih založnikov in knjigotrčev in Društvu slovenskih založnikov. Za knjižničarje pa je beseda založnik seveda mnogo širšega pomena. Danes, v 21. stoletju, je nujno redno objavljane izsledkov in dognanj znanstvenega in strokovnega dela na vseh področjih človekovega delovanja. Zaradi izrednega razmaha namiznega založništva in še zlasti zelo preprostega objavljane na spletu je izdajanje publikacij postalo dostopno skorajda vsakomur, ki malce bolje obvlada svoj osebni računalnik, pa tudi tisk večjega ali manjšega števila izvodov je postal finančno dostopnejši.

Slovenski založniki so razdeljeni v štiri skupine, kar omogoča velikim založnikom izdajanje, zalaganje in uporabo oznak ISBN do 10.000 naslovov, malo manjšim do 1000 naslovov, malim pa 100 in 10 naslovov, preračunano za daljše obdobje (od 10 do 15 let).

Preglednica 1: Zasedenost v registracijski skupini glede na založniške načrte založbe

Registracijska skupina	Število založnikov
00-19	6
200-599	73
6000-8999	803
90000-94999	3539
Skupaj	4304

Število že zasedenih identifikatorjev je večje od števila založnikov, saj ima lahko vsak založnik tudi po več identifikatorjev, založnik lahko prehaja iz nižje v višjo

skupino, ko enkrat porabi vse identifikatorje znotraj svojega lastnega identifikatorja. Vse to je odvisno od njegovih založniških načrtov za daljše časovno obdobje. Pred registracijo vsakega založnika in uvrstitev njegove založniške dejavnosti ob bok drugim založnikom morajo založniki izpolniti vprašalnik, ki ga najdejo na spletni strani Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.¹

Glede na njegove založniške načrte je uvrščen v določeno registracijsko skupino. Za samozaložnike, ki vsega skupaj izdajo samo en ali dva naslova, obstajata »dve veliki vreči«, iz katerih se zajemajo oznake, ki so v tem primeru seveda manj povedne, saj identificirajo izključno naslov in vezavo, ne pa tudi založnika. S tem, da je v Sloveniji seveda še dosti več založnikov, saj vsako leto izide okoli 500 naslovov, ki jih izdajajo v samozaložbi posamezniki kot fizične ali pravne osebe. Natančne podatke o samozaložnikih je izredno težko določiti, saj morajo posamezniki zaradi davka na dodano vrednost uradno registrirati svojo dejavnost, tam pa lahko uporabijo svoje lastno ime ali pa svojo dejavnost poimenujejo kako drugače, tudi z uporabo izraza »založba«. Za evidenco nacionalne agencije je ključno le število načrtovanih naslovov. Ustanovam, ki bodo v bližnji prihodnosti poleg prvega prijavljenega naslova bolj verjetno izdale še kakšnega, je mogoče hitreje dodeliti samostojno oznako. Sicer pa so založniki znotraj podatkovne zbirke ISBN, katerih založništvo ni primarna dejavnost, razvrščeni v več kategorij (Preglednica 2).

Preglednica 2: Kategorije, v katere se razvrščajo založniki (glede na njihove odgovore)

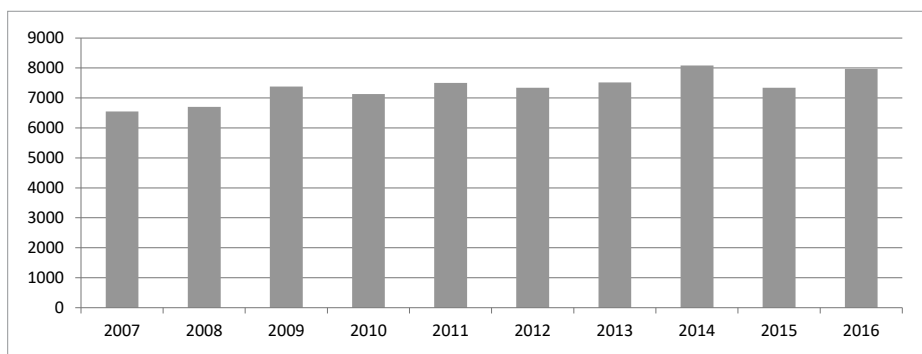
osnovne šole	98	srednje šole	74
višje in visoke šole	115	inštituti in raziskovalne organizacije	229
knjižnice	49	muzeji in galerije	88
društva	797	politične organizacije	4
verska združenja	67	vladne institucije	63
druge gospodarske organizacije	554	samozaložniki	391

Da je založništvo njihova primarna dejavnost, je deklariralo 467 založnikov, vsi drugi založniki ostajajo nerazporejeni. Nekaj pa je tudi takih (63), ki ne sodelujejo v sistemu ISBN in smo jih kot potencialne založnike registrirali ob vzpostavitvi podatkovne zbirke. Žal so to podatki, ki jih izpolnjevalci vprašalnika najpogosteje izpustijo, agencija pa pri njih tudi ne vztraja. Prav tako zelo neradi izdajo svoje založniške načrte, predvsem z izgovorom, da gre za poslovno skrivnost ali pa gre samo za prva tipanja na knjižnem trgu.

¹ Vprašalnik je dostopen na naslovu <http://www.nuk.uni-lj.si/informacije/vprasanik-isbn-ismn>.

Ko založnik porabi vse oznake v svoji skupini, mu je dodeljena nova oznaka znotraj iste registracijske skupine ali pa mu je dodeljena višja registracijska skupina, odvisno od tega, kako hitro je porabil oznake prve dodeljene skupine. V podatkovni zbirki slovenskih založnikov je tudi nekaj takih, ki jim je bila oznaka dodeljena še v Jugoslaviji, pa oznake niso nikoli uporabljali, nekaj založnikov je agencija označila tudi kot neaktivne, kar pomeni, da v zadnjih petih letih niso izdali nobenega naslova. Žal agencija tudi tega ne utegne sproti pregledovati in dopolnjevati, še manj preverjati pri založnikih samih. Založnik preneha delati, se preseli, zamenja se kontaktna oseba, pa o tem agencije nihče ne obvesti.

Število letno podeljenih oznak ISBN posameznim naslovom niha, saj je to odvisno od aktivnosti založniške dejavnosti same. Ob razmahu pojavljanja elektronskih knjig na našem trgu je porastlo tudi število podeljenih oznak ISBN, saj mora vsaka pojavnost oblika na trgu vključno z vsakim računalniškim datotečnim formatom imeti svojo oznako, tako kot jo imata tudi dve različni vezavi istega naslova. Za vsemi temi oznakami ISBN stojijo metapodatki v obliki bibliografskih zapisov v podatkovni zbirki COBIB.

Slika 2: Število dodeljenih identifikatorjev v zadnjih desetih letih

6 Zaključek

Zaposleni v Slovenski agenciji za ISBN smo prepričani, da se je priznani in dobro uveljavljeni mednarodni identifikator izredno lepo vključil v slovensko knjižno produkcijo, saj smo slovensko nacionalno agencijo ustanovili prav na pobudo založnikov, in da ISBN slovenski založniki s pridom uporabljajo v vseh segmentih poslovanja s knjigo. Z njihovo pomočjo in pod budnim očesom Slovenske agencije za ISBN je napačne rabe v Sloveniji malo, za kar smo pri Mednarodni agenciji pogosto pohvaljeni. Prepričani smo tudi, da je v podatkovni zbirki veliko

zanimivih podatkov za raziskovalce slovenskega založništva, pa morda to pre malo poznajo, saj je podatkovna zbirka slovenskih založnikov javno dostopna le v svojem najnujnejšem obsegu.²

Navedeni viri

Gordon Foster (2017). V *Wikipedia: the free Encyclopedia*. Pridobljeno 11. 9. 2017 s spletne strani: https://en.wikipedia.org/wiki/Gordon_Foster

ISBN. (2017). V *Wikipedia: the free Encyclopedia*. Pridobljeno 11. 9. 2017 s spletne strani: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Standard_Book_Number

ISBN Timeline. (2015). London: International ISBN Agency.

ISBN user's manual (4th ed.). (2001). Berlin: International ISBN Agency.

ISO 2108:2005(E). International standard. Information and documentation – International Standard Book Number (ISBN). (2005). Geneva: ISO.

Kanič, A. (2017). Morda niste vedeli: petdeset let in več mednarodnega identifikatorja ISBN. *Bukla*, 13(129–130), 54.

Priročnik za uporabnike mednarodne standardne knjižne številke. (2006). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Priročnik za uporabnike mednarodne standardne knjižne številke. (2014). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.

Alenka Kanič

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: alenka.kanic@nuk.uni-lj.si

² Podatkovna zbirka je dostopna na naslovu <https://plus.si.cobiss.net/opac7/zalisbn> (COBISS+, Druge baze podatkov, Druge specializirane baze podatkov, ZAL/ISBN – Slovenski založniki).